

bp prof. dr hab. Andrzej Siemieniowski
Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu
pl. Katedralny 14
PL 50-329 Wrocław

Recenzja pracy doktorskiej

Andrzej Rzesoś, *Droga do męczeństwa: Studium doświadczenia duchowego błogosławionej Natalii Tułasiewicz*, Poznań 2015 (ss. 216)

Omawiana praca doktorska napisana została pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Jacka Hadrysia, profesora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Praca ta liczy 216 stron poświęconych studium doświadczenia duchowego błogosławionej Natalii Tułasiewicz, jednej ze stu ośmiu osób - błogosławionych polskich męczenników lat drugiej wojny światowej.

Temat podjęty w tej pracy doktorskiej jest niezmiernie aktualny, gdyż doświadczenie duchowe cieszy się wielkim zainteresowaniem naukowym w całym teologicznym świecie, a więc również w Polsce. Dlatego prezentacja tego tematu wydaje się jak najbardziej istotnym zadaniem z punktu widzenia współczesnej teologii duchowości, zwłaszcza że dotyczy kwalifikowanego świadka wiary chrześcijańskiej. Podjęcie w pracy doktorskiej tak aktualnego tematu jest jej niewątpliwym atutem.

1. Struktura pracy

Praca, której autorem jest Andrzej Rzesoś, składa się z sześciu rozdziałów, stopniowo przechodzących od historycznego tła omawianej postaci poprzez analizę literackiej spuścizny Natalii Tułasiewicz aż do omówienia głównych aspektów jej doświadczenia duchowego. Rozdziały te poświęcone są kolejno najpierw czasom Natalii Tułasiewicz, co stanowi znakomite tło do scharakteryzowania tej postaci (rozdz. I: ss. 11-20), następnie lokalizacji specyficznych miejsc aktualizacji doświadczenia duchowego (rozdz. II: ss. 21-55), potem zaś kolejno węższemu zagadnieniu sakramentalnego doświadczenia duchowego Natalii Tułasiewicz (rozdz. III: ss. 56-74), jej modlitewnego doświadczenia duchowego (rozdz. IV: ss. 75-134), kontemplacji (rozdz. V: 135-158) i wreszcie głównym motywem zrealizowania całości życia duchowego w postaci miłości przyjętej i odwzajemnionej (rozdz. VI (*Fiat*):ss. 159-194). Reszta tekstu to – poprzedzający zasadniczy trzon pracy – spis treści i wstęp, a także zakończenie, aneks w postaci kalendarium życia Natalii Tułasiewicz oraz wykaz skrótów i bibliografia.

Bibliografia podzielona została na główne części: źródła doświadczeniowe (zapiski i listy Natalii Tułasiewicz), źródła zapośredniczone (wspomnienia o Natalii Tułasiewicz), literatura przedmiotu (niezbyt liczne teksty poświęcone osobie Natalii Tułasiewicz) i literatura pomocnicza.

Podział bibliografii wynika z zamysłu pracy opartej w dużej części na materiale korespondencyjnym. Ten podział bibliografii daje wystarczająco jasny obraz zamysłu autora pracy, wykorzystanych źródeł i opracowań i odpowiada charakterystycznym cechom opisywanego przez niego duchowego doświadczenia tej męczennicy drugiej wojny światowej.

Ze wstępu dowiadujemy się jasno, jaki jest zasadniczy cel dysertacji: „ukazanie doświadczenia duchowego bł. Natalii Tułasiewicz, jego źródeł i dynamizmu, jako drogi do pełni chrześcijańskiej dojrzałości zwieńczonej laurem męczeństwa” (wstęp, s. 5). Przy tak klarownym zarysowaniu celu pracy łatwo jest ustalić przy końcu lektury stopień jego realizacji.

Oczywiście, temu głównemu zamysłowi towarzyszą cele pośrednie, a więc ujawniające się logicznie problemy badawcze, wymagające najpierw ustalenia kontekstu społeczno-historycznego i religijnego kształtowania się osobowości Natalii Tułasiewicz ważnego dla zrozumienia jej biografii i kontekstu teologicznego dziejów jej życia, analiza zapisków i listów i ostatecznie opis tematów poruszanych w tej korespondencji.

Autor wyraźnie sygnalizuje też, jakiego rodzaju źródła będą podlegać badaniom (wstęp, s. 7). Wyróżnił blok źródeł ogólnych (Objawienie, nauczanie Kościoła, tradycja teologiczna) oraz źródło doświadczeniowe bł. Natalii - zapiski i listy. Plan lektur został więc sporządzony umiejętnie i przyczynił się do sukcesu całego naukowego przedsięwzięcia Andrzeja Rzesosia.

Nie zabrakło też we wstępie odniesienia do metody pracy, z uwzględnieniem odmienności w pierwszej części pracy ("metoda analityczno-syntetyczna") w porównaniu z jej rozwinięciem i zakończeniem ("opis fenomenologiczny" - s. 7-8). Podjęte przez A. Rzesosia dzieło wymagało kompetencji zarówno w dziedzinie historii duchowości świeckich jak i praktycznej znajomości środowisk katolickich Polski międzywojennej i wojennej. Już teraz można zaznaczyć, że kompetencje te okazały się całkiem dobre.

2. Merytoryczno-formalne aspekty dysertacji

Doktorant dla zrealizowania zaproponowanego przez siebie tematu pracy – *Droga do męczeństwa: Studium doświadczenia duchowego błogosławionej Natalii Tułasiewicz* – przyjął podział pracy na sześć części. Dobrze posłużyło to dynamice rozważań, gdyż autor wychodząc od problemu bardziej ogólnego (tło historyczne i koleje życia) przeszedł do kolejnych, jak to nazwał, specyficznych miejsc aktualizacji doświadczenia duchowego. Logika prezentacji materiału i jego ułożenie w kolejnych częściach dysertacji sprawiają wrażenie starannie przemyślanych i wyważonych kroków badań.

Bardzo istotne wydaje się podkreślenie przez autora zdania tych badaczy, którzy zauważają że duchowość świeckich ma swoją ważną specyfikę i że bł. Natalia jest znakomitym wzorem heroicznego wcielania jej w codzienność. Ważne też jest uświadomienie ogólniejszej problematyki konfrontacji życia darem modlitwy i sakramentu wobec wyzwań świeckiego życia, zwłaszcza w tak dramatycznie trudnych warunkach, jakie stały się udziałem wielkopolskich wysiedleńców roku 1939,

pracowników 'na robotach' w Niemczech i więźniów obozów koncentracyjnych lat 1939-1945. Cenna okazała się taka prezentacja wojennej historii polskiego Kościoła, aby wyłowić z niej to wszystko, co stało się tłem doświadczenia Natalii Tułasiewicz.

W następujących po sobie częściach przedstawionej dysertacji zauważyć można dbałość o rzetelność dokumentowania toku myśli stosownymi odnośnikami, obszerność cytowanego materiału źródłowego (zwłaszcza doświadczeniowego) oraz sięganie do różnorodnych opracowań. Zadanie to nie było z pewnością łatwe, jako że trzeba było się zmagać ze sporą ilością bardzo niejednorodnych tekstów: zarówno precyzyjnych, naukowych monografii jak i z dynamicznym językiem osobistych zapisków i listów. W sumie w dziele A. Rzesosia otrzymaliśmy pozycję istotnie wzbogacającą opracowania dotyczące polskiej duchowości świeckich katolików i martyrologii lat drugiej wojny światowej. Poszerza to nasze spojrzenie na to oblicze nowożytnej duchowości w Polsce, która wciąż czeka na opracowanie naszych bohaterów wiary i poświęcenie im ważkich badań teologicznych w Polsce.

W decydującej fazie pracy Autorowi udało się utrzymać uwagę czytelnika na charakterystycznych cechach duchowości bł. Natalii. Kiedy pisze w *Zakończeniu* pracy „z analizy pism bł. Natalii dowiadujemy się, że jej głównym celem w życiu jest doskonała Miłość, którą utożsamia wprost ze samym Bogiem” (*Zakończenie*, s. 194), to wiemy, że porusza się w rzeczywistym świecie przeżyć tej wielkiej Polki i katoliczki, a nie w podręcznikowej teorii włączającej konkretne osoby w wyidealizowane schematy.

Rzetelne potraktowanie źródeł, dobór literatury pomocniczej dla tematów pobocznych – wszystko to jest ważnym świadectwem, że A. Rzesoś zdał egzamin z reprezentatywnego przedstawienia sytuacji w polskiej duchowości świeckich omawianego przez siebie okresu.

Swoje refleksje wspomagane lekturą opracowań umiejętnie połączył ze źródłami, a wszystko po to, aby prowadzić czytelnika do znalezienia odpowiedzi na główne pytanie towarzyszące mu w całej pracy, pytanie o charakter i wartość doświadczenia duchowego Natalii Tułasiewicz.

Szczególnie cenna jest dokonana analiza związku pomiędzy męczeńską śmiercią bł. Natalii Tułasiewicz a jej doświadczeniem duchowym a także sprecyzowanie, jak różnorodne było bogactwo jej duchowych przeżyć w zależności od specyfiki różnych 'miejsc' aktualizacji tegoż doświadczenia oraz jak głębia duchowego spotkania z Bogiem doprowadziła ją do aktywnej ewangelizacji wśród osób wydziedziczonych, nawet kosztem bezpieczeństwa własnego życia.

Całość poruszanej w dysertacji problematyki koresponduje z bieżącymi problemami chrześcijańskich społeczności w dziedzinie duchowości, liturgii i modlitwy. Trzeba podkreślić w tym kontekście pożytek połączenia spojrzenia przez pryzmat teologii duchowości z badaniem bardzo subiektywnych przeżyć i odczuć autorki zapisków i listów. Ta praca jest więc cenna i godna zainteresowania ze względu na jej aktualne wartości: ukazanie w nowym świetle zagadnień religijnego doświadczenia istotnych dla współczesnego Kościoła, solidne wsparcie tych rozważań o materiał źródłowy oraz odniesienie przez analogię do kontekstu katolickiego.

Jeśli mam odnieść się do poszczególnych części pracy, to najbardziej interesujące wydają się partie końcowe, gdzie przypomniane wcześniej i syntetycznie zrelacjonowane dane na temat korespondencji Natalii Tułasiewicz zostały praktycznie

zastosowane do prezentacji głównych poruszanych przez autora dysertacji zagadnień. Szczególnie korzystne wrażenie robią fragmenty zawierające osobiste przeżycia autorki listów: ich zebranie i metodyczne opracowanie jest trwałym wkładem w dokumentację ulotnych przecież doświadczeń religijnych.

3. Uwagi i zapytania

Dzieło naukowe, nawet udane, zawsze rodzi pewne pytania co do możliwości udoskonalenia strony formalnej lub usprawnienia toku myśli i argumentacji.

a. problemy bibliograficzne i stylistyczne

Pierwszym brakiem, który dostrzega czytelnik tej pracy, jest całkowite pominięcie w bibliografii źródeł opisujących historyczne realia życia Natalii Tułasiewicz. Czyż nie pomogłoby w rzetelniejszym opracowaniu jej doświadczenia duchowego odwołanie się do jakichś opracowań realiów wysiedleń z Poznania jesienią 1939 roku, okupacyjnych warunków życia Kościoła w latach 1939-1945, przeżyć pracowników wyjeżdżających i wywożonych 'na roboty' do Rzeszy Niemieckiej i wreszcie - co wydaje się brakiem najdotkliwszym - opisujących życie w niemieckich obozach koncentracyjnych w ogólności, a szczególnie w obozie w Ravensbrück?

Warto by też dokonać staranniejszej korekty pracy, aby uniknąć takich zdań, jak choćby to otwierające charakterystykę postaci bł. Natalii (s. 11): "Ojciec Adam Tułasiewicz jest skarbowym urzędnikiem państwowym, a matka Natalia z d. Bromnik zajmowanie się domem..."

Na s. 203 znajdujemy skrót 'AKP' - który, niestety, pozostaje niewyjaśniony.

Przy podawaniu realiów historycznych konieczne jest więcej precyzji: dowiadujemy się np., że Natalia "poznaje Janka" (s. 13). Nie jest jasne, czy ów 'Janek' pozostaje dla nas anonimowy, czy też jest postacią do zidentyfikowania.

Więcej precyzji przydałoby się też w Aneksie - kalendarium życia Natalii Tułasiewicz (ss. 200-204). Autor używa formuły "rodzina przeprowadza się do domu przy ul. Śniadeckich (1928/1929)" co - bez podania tu nazwy miasta - jest zapewne jasne tylko dla Poznaniaków, albo "wysiedlenie z ul. Sienkiewicza (8 III- 9 IV 1941)", znów bez podania nazwy miasta (wcześniej padły nazwy Sącza i Mszany). Dodanie nazw Poznania i Krakowa znakomicie ułatwiłoby orientację w tym pasjonującym życiorysie.

Przy odwoływaniu się do - znanego wśród wielu świętych i mistyków - hasła *misterium meum mihi* (s. 153) przydatne byłoby wskazanie, że jest to werset biblijny Iz 24,16 (czasem w wersji *secretum meum mihi*).

b. problemy merytoryczne

Warto zapytać, czy rzeczywiście "przedmiotem materialnym teologii w ogóle jest relacja Bóg-człowiek" (s. 5). A co z wielką tradycją scholastyków uprawiania teologii, której przedmiotem był *Deus sub ratione Dei*?

Czy można zgodzić się z tezą, że "doświadczenie jest jedynym miejscem

spotkania człowieka ze zbawczym objawieniem Boga", zwłaszcza kiedy tuż przedtem zdefiniowało się doświadczenia jako "poznanie zdobywane bezpośrednio w przeżyciu" (s. 6). Czyż nie doprowadzi to do wniosku, że bez 'przeżyć' nie ma spotkania człowieka z Bogiem?

Warto odnieść się tych zagadnień.

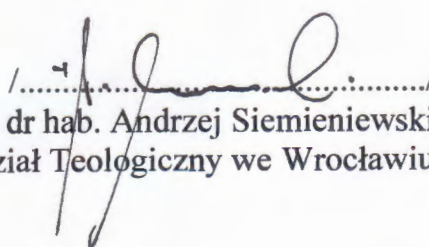
4. Wniosek końcowy

Po wymienieniu z recenzenckiego obowiązku uwag i pytań należy obecnie podkreślić walory recenzowanej pracy doktorskiej. Praca ta przecież istotnie przybliży czytelnikowi duchowość męczeńską lat drugiej wojny światowej i prowadzącą do niej drogę duchowego doświadczenia.

Cenne jest udokumentowane dojście do wniosków pracy, a mianowicie wykazanie, że świecka droga bł. Natalii jest oparta na prawdziwej i autentycznie chrześcijańskiej praktyce duchowej. Autor wykazał, że jej praktyka życiowa bazowała na poszukiwaniu miłości objawiającej się jako Osoba Boga.

Rozprawa zrealizowała więc ten zamierzony cel, którym było „ukazanie doświadczenia duchowego bł. Natalii Tułasiewicz jako drogi do pełni chrześcijańskiej dojrzałości zwieńczonej laurem męczeństwa”. Ten cel został zrealizowany w pełni, droga dojścia do tego rezultatu została dobrze udokumentowana i wszystkie jej etapy zostały przeprowadzone w sposób klarowny i systematyczny. Realizacji celu dobrze posłużyła konstrukcja pracy oraz planowe wykorzystanie źródeł pozostających do dyspozycji autora.

Wspomniane usterki niektórych części pracy oraz braki w staranności redakcyjnej pracy nie rzutują przecież na jej wartość. Dlatego praca Andrzeja Rzesosia spełnia wszystkie wymogi stawiane tego typu dysertacjom i może stanowić dobrą podstawę pod dalsze etapy przewodu doktorskiego.

bp prof. dr hab. Andrzej Siemieniowski
Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu